

УДК 334.75

Федотова Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова

ІНТЕГРАТИВНІ СТРУКТУРИ: ЕТИМОЛОГІЯ, ВИДИ І РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

INTEGRATIVE STRUCTURES: ETYMOLOGY, TYPES AND ROLE IN THE REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано сутність економічної інтеграції підприємств та визначено її типи. Охарактеризовано переваги і недоліки, а також напрями впливу на розвиток регіону таких інтегративних структур, як асоціація, корпорація, концерн, консорціум, кластер, синдикат, промислово-фінансова група, холдинг. З'ясовано, що значний ступінь втрати самостійності господарської діяльності учасників відбуватиметься за умови вступу до концерну і тресту. Асоціація навпаки передбачає децентралізацію всіх сфер діяльності. Встановлено, що в економічному контексті господарської взаємодії суб'єктів більш коректним є застосування прикметників «інтегративний» і «інтеграційний».

Ключові слова: делегування, інтеграція, інтегративна структура, координація, централізація.

АННОТАЦИЯ

Проанализирована сущность экономической интеграции предприятий и представлены её типы. Охарактеризованы преимущества и недостатки, направления влияния на развитие региона таких интегративных структур, как ассоциация, корпорация, концерн, консорциум, кластер, синдикат, промышленно-финансовая группа, холдинг. Выяснено, что значительная степень потери самостоятельности хозяйственной деятельности участников возможна при условии вступления в концерн и трест. Ассоциация наоборот предусматривает децентрализацию всех сфер деятельности. Установлено, что в экономическом контексте хозяйственного взаимодействия субъектов более корректным является использование прилагательных «интегративный» и «интеграционный».

Ключевые слова: делегирование, интеграция, интегративная структура, координация, централизация.

ANNOTATION

The nature of the economic integration of enterprises is presented and its types are analyzed. We characterize the advantages and disadvantages that influence the direction of development of the region of integrative structures, as the association, corporation, group, consortium, cluster, syndicate, industrial and financial group holding. It was found that a significant degree of loss of economic activities of participants of independence is possible by the entry into the concern and trest. By the way the association provides for the decentralization of all spheres of activity. It was established that in the economic context of economic interaction of the subjects is a more correct use of the adjectives «integrative» and «integration».

Keywords: delegation, integration, integrative structure, coordination, centralization.

Постановка проблеми. Економічне зростання регіону передбачає залучення коштів у вигляді інвестицій, ефективність використання та приріст яких забезпечує добробут населення. В якості їхніх джерел можуть виступати як кошти іноземних інвесторів, видатки державного бюджету, так і активізація підприєм-

ницької діяльності та покращення інвестиційного клімату шляхом економічної інтеграції. Підприємства прагнуть об'єднуватись у групи за територіальною або галузевою ознакою для вирішення спільних стратегічних задач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі [1; 3-6] широко висвітлено сутність, особливості та характерні риси господарських об'єднань підприємств різних типів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на наявність значної кількості досліджень з тематики статі, досліджуючи особливості взаємодії суб'єктів господарювання, ми дійшли висновку, що потребує уточнення специфіка термінологічного апарату, який відображає сутність процесу об'єднання.

Так, метою цієї статті є дослідження семасіологічних особливостей вживання прикметників, які ставлять акцент на тій чи іншій характеристиці взаємодії економічних суб'єктів, а також здійснення порівняльного аналізу типів їхніх об'єднань і визначення впливу діяльності окремих структур на економічний розвиток регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел дозволяє визначити, що прикметники «інтегративний» і «інтеграційний» не тотожні між собою. «Інтеграційний» відображає процес об'єднання окремих частин у єдине ціле. Натомість, «інтегративний» означає цілісний предмет або явище.

Окрім зазначених вище, виділяють ще декілька прикметників, які потребують уваги. «Інтегрований» – це комплексний або той, що ґрунтується на об'єднанні, підпадає під процес інтегрування. У літературі зустрічається також прикметник «інтегрувальний», який означає явища, що здатні виступати у ролі об'єднувальних чинників.

Таким чином, в економічному контексті господарської взаємодії суб'єктів більш коректним є застосування прикметників «інтегративний» і «інтеграційний».

Отже, під інтеграцією слід розуміти процес і результат формування єдиного, цілісного об'єкту, який має якісно нову інтегративну влас-

тивість, яка не є сумою індивідуальних властивостей кожного елементу. На нашу думку, в контексті дослідження тенденції об'єднання підприємств різного профілю, слід використати термін «інтеграційне об'єднання», але структура, що є результатом такого синтезу, є інтегративною [1].

Інтегрована структура – це об'єднання, сформоване двома або більше економічними суб'єктами шляхом встановлення цивільно-правових відносин з метою отримання прибутку від спільної господарської діяльності, її координації з можливістю створення єдиного централізованого керівного органу.

Інтеграція підприємств може відбуватися у горизонтальній, вертикальній, діагональній та комбінованій формі. Вид об'єднання залежить від специфіки галузі, асортименту продукції та інших факторів.

Вертикальна інтеграція полягає у поєднанні стадій виробництва та збуту товарів і зумовлена технологічними зв'язками між підприємствами. Такий тип об'єднання реалізує переваги позитивної економії від масштабу, консолідації і ефективного використання ресурсів. Виділяють пряму та зворотну вертикальну інтеграцію. Пряма вертикальна інтеграція ґрунтується на контролюванні фірмою процесів дистрибуції, а зворотна – вхідних ресурсів і поставок.

На противагу вертикальній інтеграції, горизонтальна є об'єднанням виробників однорідної продукції з метою досягнення ефекту масштабу; подолання дефіциту фінансових, трудових і інших видів ресурсів; можливості ліквідації фірм-конкурентів із близькими заміниками продукції фірми.

Третій тип інтеграції – діагональна – здійснюється з метою диверсифікації ризиків і є об'єднанням підприємств, які виробляють комплементарні товари на різних рівнях вертикального виробничого циклу.

Комбінована інтеграція націлена на мінімізацію трансакційних витрат, оскільки передбачає співпрацю протягом всього виробничого процесу.

Будь-який із вищенаведених типів інтеграції може здійснюватися у твердій формі, яка передбачає юридичне закріплення угод між учасниками об'єднання. Іншою формою взаємодії є м'яка, що реалізується шляхом узгодження інтересів.

Економічна інтеграція спрямована на досягнення балансу між ефективністю діяльності підприємства та стабільністю його позицій на ринку.

Об'єднання у сфері маркетингу передбачає існування спільних систем поставок і збуту продукції. Виробнича інтеграція здійснюється навколо продукту та технології виробництва. Інший тип інтеграції – фінансова – спрямована на формування структури капіталу, за якої показники ліквідності й платоспроможності

відповідатимуть вимогам ринку. У разі здійснення управлінської економічної інтеграції, відбувається поєднання зусиль менеджменту декількох підприємств, націлених на усунення дублювання функцій управління і підвищення ефективності їхнього виконання. Спільна організація науково-дослідної роботи здійснюється під час інтеграції у сфері інновацій. Виділяють також соціальну (погодження дій персоналу підприємств з метою посилення його конкурентоспроможності) та екологічну інтеграцію (поєднання зусиль у сфері охорони навколишнього природного середовища).

Об'єднання підприємств, згідно з Господарським кодексом України, називають господарськими, створеними з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань [2]. До переваг об'єднання підприємств у єдину структуру належать:

- варіативність структурної перебудови та встановлення виробничо-технологічних зв'язків, які завдяки координації та узгодженості діяльності між всіма ланками управлінських мереж у межах об'єднання сприяють залученню фінансових ресурсів для розвитку підприємств;

- сумісне лобювання спільних інтересів; переміщення капіталу з менш перспективних видів економічної діяльності до більш перспективних, що забезпечує реалізацію комплексних економічних проектів (у разі, коли підприємство не має достатнього обсягу фінансових ресурсів, існує можливість отримання кредиту від партнерів на вигідних умовах або залучення інвестицій);

- взаємопов'язаний розвиток науки і техніки, який сприяє комплексному використанню сировинних та енергетичних ресурсів, особливо у разі об'єднання з проектною або науково-дослідною організацією [3, с. 229].

Аргументом на користь інтеграції підприємств є приклад ефективно працюючих об'єднань, таких як Міцубісі, Міцуй, Сутімото, Хюндай, Самсунг, Деу та інші. Ці підприємства забезпечують значний обсяг виробництва і реалізації продукції як на території своєї країни, так і за її межами, збільшуючи частку її експорту на світовому ринку.

Однак, поряд із вигодами створення господарського об'єднання, існують певні складнощі та протиріччя участі в інтегративному процесі. До них належать наступні:

- недостатня гнучкість та оперативність у прийнятті рішень;

- ризик втрати мобільності, комерційної таємниці, необхідність трансформації структури управління.

Гануцак-Єфіменко Л.М. зазначає, що «не залежно від того, що саме спонукає підприємства до економічної інтеграції, рішення щодо неї приймається менеджментом у певній послідовності» (рис. 1) [4, с. 72].

Як стверджує Гостева С.І., у світовій практиці існують різні типи інтеграції підприємств у залежності від ступеня самостійності учасників об'єднання, характеру виробничих та господарських зв'язків між учасниками сформованої структури тощо. Так, організаційні форми інтеграції поділяють на жорсткі (серед яких концерн, трест) і м'які (наприклад, асоціація, консорціум, стратегічний альянс) [5, с. 1].

Автор також надає перелік основних сфер господарської діяльності учасників різних типів об'єднань після здійснення процесу інтеграції (таблиця 2).

Отже, згідно із даними таблиці, відзначимо, що значний ступінь втрати самостійності господарської діяльності учасників відбуватиметься за умови вступу до концерну і тресту. Асоціація, навпаки, передбачає децентралізацію всіх п'яти сфер діяльності. Також структурою зі значним ступенем самостійності є консорціум.

Асоціація формується з метою координації діяльності її учасників, узгодження дій стосовно визначення цін, освоєння ринків збуту, захисту інтересів своїх учасників та ін. Як

видно з даних таблиці 2, координація не вимагає централізації управління. Такі об'єднання створюються з метою забезпечення спільних інтересів на регіональному і міжнародному ринку. Першочерговим завданням асоціації є співпраця у виробничій сфері шляхом поглиблення кооперації, науково-технічного співробітництва, здійснення спільних підприємницьких проектів.

Характерними рисами асоціації є:

1) можливість одночасного членства у декількох асоціаціях;

2) централізація декількох виробничо-господарських та управлінських функцій, які мають переважно сервісний характер.

Слід зазначити, що асоціації можуть об'єднувати підприємства різних форм власності, які інтегруються на добровільних засадах шляхом укладання договору.

У таблиці 3 систематизовано особливості асоціації та вплив таких об'єднань на розвиток регіону.

На противагу асоціації, корпорація має більш жорстку організаційну структуру, є дого-

Таблиця 1

Аналіз організаційних форм інтеграції підприємств [5, с. 2]

Характерні риси	Концерн	Конгломерат	Консорціум	Картель	Синдикат	Трест	Пул	Стратегічний альянс	Асоціація
Ступінь юридичної самостійності учасників об'єднання (0 – втрата самостійності; 1 – збереження юридичної самостійності, 2 – можливість як збереження, так і втрати самостійності)	2	2	1	1	1	0	1	1	1
Наявність виробничої спільності компаній, що об'єднуються (0 – відсутність виробничої спільності; 1 – наявність виробничої спільності, 2 – виробнича спільність не є обов'язковою)	1	0	2	1	1	1	2	2	2
Ступінь об'єднання господарської діяльності (0 – об'єднання окремих сторін господарської діяльності; 1 – об'єднання більшості сторін господарської діяльності)	1	0	0	0	0	1	0	0	0

Таблиця 2

Види господарської діяльності учасників інтегрованої структури [5, с.4]

Сфера діяльності	Концерн	Конгломерат	Консорціум	Синдикат	Асоціація	Трест
Виробництво	+	-	-	-	-	+
Маркетинг	+	-	-	+	-	+
Фінанси	+	+	-	-	-	+
Облік	+	+	-	-	-	+
Бізнес-планування	+	+	+	+	-	+

Використано наступні позначення:

(+) – централізація цієї сфери діяльності у рамках організаційної форми інтеграції компаній;
 (-) – децентралізація цієї сфери діяльності у рамках організаційної форми інтеграції компаній.

Таблиця 3

Характеристика асоціації як типу інтеграційних об'єднань підприємств [3, с. 234]

Приклади	Шлях створення	Переваги та недоліки	Вигоди для регіону
Асоціація ювелірів України, Асоціація сільськогосподарських підприємств «Броди», Міжрегіональна науково-виробнича асоціація підприємств «Авіокон-проект», Асоціація «Львівський пасажирський транспорт», Асоціація виробників молока України, European Business Association, American Marketing Association	Договірне об'єднання з централізацією однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитком спеціалізації та кооперації виробництва, організацією спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів, за принципом добровільного членства	Переваги: збереження господарської самостійності учасниками асоціації; безкоштовне використання послуг асоціації її членами; кооперація і координація виробничої діяльності; узгодження дій щодо визначення цін, освоєння ринків збуту, захисту інтересів; створення асоціації суто на добровільних засадах; можливість участі в асоціації підприємств всіх форм власності, які укладають між собою багатосторонній договір, де визначають усі необхідні умови діяльності об'єднання; захист інтересів її членів у відносинах з державними та недержавними організаціями; додаткова розробка економічних та юридичних прогнозів; узагальнення та поширення передового досвіду підприємств-членів асоціації; збір, обробка та надання різноманітної корисної інформації для членів асоціації; поширення і підтримка науково-технічного співробітництва; централізація однієї або декількох виробничо-господарських та управлінських функцій; юридична основа створення асоціації – волевиявлення сторін договору; здійснення спільних підприємницьких проєктів; можливість так званої «м'якої» форми централізації. Недоліки: асоціація не має права самостійно (від свого імені) здійснювати підприємницьку діяльність; обов'язковість вступних внесків	Постійна координація господарської діяльності підприємств та забезпечення спільних інтересів учасників на регіональному, національному або міжнародному ринках сприяє стабільному розвитку регіону

вірним об'єднанням підприємств різних форм власності на основі поєднання їх виробничих, наукових і комерційних інтересів за умови централізованого управління. Останнє досягається при делегуванні учасниками корпорації частини своїх повноважень керуючому органу.

Переваги та недоліки корпорації представлено у таблиці 4.

Таблиця 4

Порівняння позитивних і негативних рис корпорації [6, с. 7]

Переваги корпорації	Недоліки корпорації
Акумуляція фінансових ресурсів	Подвійне оподаткування
Обмежена відповідальність учасників	Розбіжності між функціями власності і контролю
Переваги масштабу	Ризик зловживань
Тривалий період функціонування	Складність процедури ліквідації
Перспективи довгострокового розвитку	

Інше інтеграційне об'єднання – концерн – створюється з метою реалізації крупних фінансових проєктів. Формується як статутне об'єднання підприємств на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників. Отже, він має частку повноважень своїх учасників, при цьому їх право на вступ до інших концернів обмежене. За власними зобов'язаннями консорціум несе спільну майнову відповідальність перед кредиторами.

На регіональному рівні визначають наступні переваги від утворення концерну: використання можливостей великомасштабного виробництва; комобінування, кооперування виробничих і технологічних зв'язків з метою отримання ефективних результатів; переміщення капіталу з менш перспективних галузей промисловості в більш перспективні.

Іншою інтегративною структурою є конгломерат. Це статутне об'єднання підприємств, які здійснюють спільну діяльність на основі добровільної централізації функцій виробництва, науково-технічної, інвестиційної і фінансової діяльності, а також комерційного обслуговування.

Зауважимо, що конгломерат схожий з концерном, оскільки підприємства, що входять до його складу, взаємопов'язані участю у виробничому процесі.

На регіональному рівні ефект від формування конгломератів полягає у мобілізації інвестиційних ресурсів, їх акумуляції та трансформації у продуктивний капітал.

Холдинг є об'єднанням головної компанії і дочірніх підприємств. Основною характеристикою холдингу є концентрація акцій фірм різних галузей і сфер економіки або фірм, які знаходяться у різних регіонах. Виділяють наступні типи холдингів:

1) фінансовий холдинг, у якому головна компанія контролює лише фінансові потоки дочірніх компаній;

2) виробничий, де головна компанія є центральною управлінською ланкою.

У таблиці 5 представлено характеристику інших типів інтеграційних об'єднань підприємств.

Сучасною формою об'єднань підприємств є кластери. Це особливий специфічний тип інтеграції промислових підприємств, бізнесових, наукових, освітніх та владних структур, що мають власні характерні риси. Кластери, на відміну від інших форм, мають практично всі переваги інтеграції. До них належить: концентрація фінансових ресурсів та інтелектуального капіталу; збереження самостійності підприємств, які поєднуються; можливість встановлення спільної

форми діяльності з утворенням юридичної особи; наявність інноваційного потенціалу; визначеність тривалості співробітництва підприємств; економічна незалежність учасників; наявність неформальних факторів взаємодії учасників.

Висновки. Отже, аналізуючи специфіку інтеграційних процесів та мотивацію вступу суб'єктів господарювання до тих чи інших об'єднань, слід відзначити, що серед основних причин такого рішення є можливість залучення фінансових ресурсів шляхом інвестування або отримання кредиту на пільгових умовах та роз-

Таблиця 5

Характеристика картелю, синдикату, промислово-фінансової групи як типів інтеграційних об'єднань підприємств [3, с. 238]

Приклади	Шлях створення	Переваги та недоліки	Вигоди для регіону
<p><i>Картель</i></p> <p>Буковель, Asian Racing Federation</p>	<p>Договірне об'єднання підприємств переважно однієї галузі, де учасники зберігають свою власність на засоби і продукт виробництва</p>	<p>Переваги: учасники зберігають свою власність на засоби виробництва і продукт виробництва; можливість обміну патентами, регулювання цін; можливість укладання усної угоди</p> <p>Недолік: антимонопольне законодавство багатьох країн світу забороняє створення такого об'єднання</p>	<p>Здійснення спільної комерційної діяльності – регулювання збуту виготовленої продукції із збереженням домовленості підприємств про подолання або зменшення конкуренції між ними</p>
<p><i>Синдикат</i></p> <p>Утворений у 1887 р. в Україні Синдикат Цукрозаводчиків «Продвугілля», De Beers</p>	<p>Різновид картельної угоди, коли створюється спільний збутовий орган або збутова мережа одного з учасників синдикату</p>	<p>Переваги: така форма об'єднання підприємств характерна для галузей з масовим виробництвом однорідної продукції; через спільний збутовий орган або збутову мережу одного з учасників об'єднання може здійснюватись закупівля сировини для усіх учасників синдикату.</p> <p>Недоліки: на відміну від картелю, синдикат розриває безпосередній зв'язок окремих фірм з ринком; така форма об'єднання характерна для підприємств, що виробляють однорідну продукцію</p>	<p>Можливість централізації у реалізації продукції, виробленої учасниками об'єднання, та зменшення витрат на її збут</p>
<p><i>Промислово-фінансова група (ПФГ)</i></p> <p>ПФГ «Росан» (Росан-Капітал, Росан-Глобал, Росан Інвест, Міст-Експрес, Міст-Тур), Автоальянс, ТАС «Райффайзен Банк Аваль», American Funds, TD Bank, ICG</p>	<p>Найбільше в Україні об'єднання капіталу. Об'єднання, яке створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. Підставою для створення промислово-фінансової групи є генеральна угода про спільну діяльність.</p>	<p>Переваги: до складу цієї групи можуть входити промислові та інші підприємства, банки, наукові та проектні установи, інші установи й організації усіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, вироблення конкурентоспроможної продукції; у складі цього об'єднання визначається головне підприємство, яке має виняткове право діяти від імені ПФГ як учасника господарських відносин (головним підприємством ПФГ не може бути банк, фінансово-кредитна установа).</p> <p>Недоліки: існує можливість створення нових монопольних утворень на ринку, що потребує застосування антимонопольного регулювання; виробництво в такій структурі орієнтується на національні ресурси; заборона участі більш ніж в одній ПФГ; складність ведення фінансової звітності; відсутня координація за повноцінної міжнародної інтеграції</p>	

ширення частки ринку. Враховуючи наявність позитивного впливу на регіональний розвиток з боку функціонування інтегрованих структур, сьогодні для повномірного здійснення переваг інтеграції необхідна реалізація заходів державної підтримки, серед яких можна виділити:

– виконання інфраструктурних проектів за допомогою механізмів державно-приватного партнерства;

– інформаційна, методична та просвітницька програма, спрямована на розвиток об'єднань підприємств та моніторинг їхньої діяльності;

– розширення меж територіальних зв'язків між підприємствами;

– фінансова підтримка реалізації стратегічно важливих проектів.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що наявні внутрішні конкурентні можливості регіону можуть бути розкриті за допомогою механізму інтеграції підприємств завдяки активізації підприємницької та інвестиційної діяльності, а також підвищення інноваційної привабливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коць Т. Інтегративний – інтеграційний – інтегрований – інтегровувальний [Електронний ресурс] / Т. Коць. – Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine70-15.pdf>
2. Господарський кодекс України: офіц. текст станом на 01.08.2016 року: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Бондаренко Ю.Г. Об'єднання підприємств як механізм підвищення ефективності інвестиційної діяльності в регіоні / Ю.Г. Бондаренко, Т.В. Кулініч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/xmlui/handle/ntb/31543>
4. Ганущак-Ефименко Л.М. Экономическая интеграция как основа развития предприятий малого и среднего бизнеса / Л.М. Ганущак-Ефименко // Актуальные проблемы экономики. – 2013. – № 3 (141). – С. 70-76.
5. Гостева С.І. Поняття та види інтегрованих підприємств [Електронний ресурс] / С.І. Гостева. – Режим доступу: http://vuzlib.com.ua/articles/book/33835-Ponjattja_ta_vidi_%D1%96ntegovani/1.html
6. Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки [Електронний ресурс] / М.С. Бережна. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_005.pdf